

DE HAAGSE HOGESCHOOL IS HAAGS

Vincent Smit

De band tussen De Haagse Hogeschool en de stad en regio Den Haag verdient verdere versterking. Met praktijkgericht onderzoek kan de hogeschool nieuwe kennis en inzichten in de stad ophalen en betekenis geven. Dit is een impuls om in het onderwijs studenten op te leiden tot zelfstandige professionals die vakkennis inzetten voor steeds nieuwe vragen in de samenleving.

Het is een groot gebouw, De Haagse Hogeschool. In het onderwijskundig hoogseizoen bewegen zich dagelijks meer dan 5000 mensen door gangen, leslokalen en loopbruggen. Dit is maar een fractie van het totaal van ruim 25.000 studenten en een kleine 2.000 personeelsleden: zouden zij allen op het idee komen om dinsdagochtend om kwart voor negen naar het hoofdgebouw te komen, dan zou er een uniek contrast zichtbaar zijn tussen gebouw en gebruiker.

In deze bijdrage wil ik ingaan op de relatie tussen de hogeschool en haar “eigen” stad Den Haag. De hogeschool noemt zich De Haagse en wie binnenkomt in de hal ziet meteen dat hiermee niet bedoeld wordt het Haagse in de sjieke en welgestelde betekenis (Hagenaar) en ook niet in de meer volkse en minder welgestelde zin (Hagenees). Het nieuwe Den Haag is een bonte verzameling van culturen en kleuren en we hebben de term diversiteit nodig om aan te geven dat de tijd van alleen Hagenaar en Hagenees voorbij is.

In dit essay wil ik eerst ingaan op de nieuwe vragen en ontwikkelingen die vanuit de stad en de samenleving op de hogeschool afkomen, daarna zal ik ingaan op de betekenis hiervan voor de kennis en kennisontwikkeling. Deze twee redeneringen hebben consequenties

voor de hogeschool zelf en de kansen om in onderwijs en onderzoek bij te dragen aan de ontwikkeling van de stad en de samenleving.

Om De Haagse Hogeschool heen is heel veel stad

Vroeger dachten veel mensen bij de “stad” aan een vesting die ommuurd was met stadswallen, water en ophaalbruggen, een apart knooppunt en handelscentrum. Maar na de vestingwet van 1874 kon de stedelijke bebouwing zich verspreiden en konden veel steden in Nederland zich ontwikkelen tot industriesteden met ruimte voor fabrieken en woonwijken voor de arbeiders. Den Haag had nooit stadsrechten en had geen stadsmuur om af te breken. De industrie die Den Haag had, viel niet zo op, omdat veel aandacht uitging naar het plaats geven aan het regeringscentrum, koninklijk huis en hofhouding en ambassades. Zo konden twee steden zich tot één stad ontwikkelen en werd de Laan van Meerdervoort gezien als de grens tussen het ene en het andere Den Haag. Vandaag echter is zo’n eenvoudige weergave achterhaald, want zowel het welgestelde als het minder welgestelde Den Haag heeft gezelschap gekregen van broers en zussen van buiten: expats, diverse generaties van Hindoestanen, Antillianen, Marokkanen, Turken, Polen, Bulgaren. Ongeveer de helft van de Haagse bevolking is zelf buiten Nederland geboren, of anders zijn de ouders dat. De grote steden in Nederland, dus ook Den Haag, groeien naar de situatie dat er geen meerderheid is van wat heet “autochtonen”, tegenover een minderheid van wat heet “allochtonen”. Zo zijn we – optimistisch gesproken – wéér een tweedeling kwijt: na het vervallen van de deling “Hagenaar-Hagenees” nu ook het verval van de deling “autochtoon-allochtoon”. In zwang komt het woord “*superdiversiteit*” als aanduiding dat geen enkele groep in de stad de overhand heeft¹. Bijgevolg zullen alle groepen in de stad met elkaar een route moeten vinden om iets van de stad en het leven hier te maken. Van vaste en geijkte gewoonten en procedures moet opnieuw bezien worden of ze passen in een stad van superdiversiteit. Een deel van de gewoonten en procedures kan geruisloos doorschuiven naar de toekomst, maar andere zullen meer en meer ter discussie gesteld worden. Den Haag ervaart dus de wereldwijde globalisering zelf heel letterlijk. Verband hiermee houdt de tendens dat er bij diverse groepen in de stad en in de wijk de neiging bestaat om de eigen kring op te zoeken of te koesteren². Het lokale en het zoeken naar het “eigene” is niet weg bij de processen van globalisering – mogelijk wordt het hierdoor juist versterkt. Om te onthouden: *glokalisering*³.

Het mozaïek van de stad is niet altijd overzichtelijk en zeker niet altijd voorspelbaar. De geringe voorspelbaarheid geldt ook voor tal

van andere zaken. Gaven de verzuiling en vaste arrangementen van de verzorgingsstaat nog duidelijkheid hoe het leven geleid moet en mag worden, nu worden op sociaal-cultureel vlak de normen, de codes in eigen kring (etnisch, leefstijl) opgehaald en toegepast. Op sociaal-economisch terrein is de zorg voor bestaans- en baan zekerheid niet meer zo duidelijk bij de overheid belegd; integendeel, deze laat regelmatig weten dat de burger zelf zijn boontjes moet zien te doppen. De *flexibilisering* van de arbeidsmarkt leidt er toe dat studenten van de hogeschool niet rekenen op een “vaste” baan, maar beseffen dat zij moeten kunnen springen van de ene naar de andere. Het wordt veel improviseren, de “improvisatiemaatschappij”.⁴

De verdeling van de welvaart en de maatschappelijke goederen vindt vandaag de dag niet meer plaats op basis van blauw bloed, adel, herkomst, maar op basis van opleiding en de kansen om de opleiding te “verzilveren” met een dito maatschappelijke positie. Het bijpassend woord is *meritocratie*⁵ en als Nederland als zodanig omschreven wordt, dan betekent dit ook dat het thema van de sociale gelijkheid niet weg is, maar een andere jas heeft aangetrokken. Wie niet slaagt in deze complexe samenleving en geen diploma’s bemachtigt, staat op achterstand. Dit werkt in het latere leven door in de onderhandelingspositie op de arbeidsmarkt (diploma’s), op de woningmarkt (hypotheek bij de bank), in de bestedingsruimte (sociale zekerheid, loon uit arbeid). Naarmate er meer verantwoordelijkheid wordt weggelegd bij de burger zelf, is er ook meer risico dat uitblijven van succes aan de burger zelf wordt geweten. Dan komt het “eigen schuld-verhaal” om de hoek⁶. Impliciet wordt verondersteld dat er voor ieder gelijke kansen zijn en wie deze niet pakt, heeft het aan zich zelf te wijten. Maar de maatschappij is complexer en de route naar succes zit vol met bochten en kuilen⁷.

In de wereld en de stad met superdiversiteit, globalisering, flexibilisering en meritocratie worden er andere eisen gesteld aan overheid en bestuur. De onoverzichtelijkheid en de meer vloeibare samenleving⁸ geven partijen op de markt, het maatschappelijk middenveld en de burger een gevoel van *onzekerheid*. Dit laatste is niet minder het geval bij de overheid: nationaal en lokaal. Congressen met werktitels als “van government naar governance” vinden nagenoeg wekelijks plaats. Het besef van een maakbare samenleving is afgenomen. Een nieuwe “maakbaarheid 2.0” is er nog niet. Werd eerst veel van de markt verwacht (privatisering, deregulering), nu maken we mee dat aan de burger veel zelfregie wordt toegedacht en toebedeeld⁹. Voor de maatschappelijke instellingen is de relatie tussen het eigen vak en de vraag van de burger een prangend thema,

dat ontdekt moet worden in een tijd van teruglopende middelen en onzekerheid over het voortbestaan van het eigen vak en de eigen organisatie.

De economische crisis maakt duidelijk waar de zwakke plekken in de bestaande maatschappelijke arrangementen zitten: te hoge private schulden, geen duurzame omgang met de natuurlijke grondstoffen, hoge risico's bij de financiering van investeringen, extrapolatie van groeidenken. Er ligt dus de opgave voor om een nieuwe manier te vinden waarop welvaart en welzijn zijn gebaseerd. Voor de stad zou ik willen spreken van vier opgaven¹⁰:

Een *sociale*: samenleven van een heterogeniteit aan bevolkingsgroepen; faciliteren en stimuleren van sociale mobiliteit.

Een *economische*: een nieuwe, meer solide vorm van geld verdienen, verbinden van formele en informele economie.

Een *fysieke*: onderhoud, beheer en vernieuwing van de gebouwde omgeving en infrastructuur, en dit brengen naar niveau van duurzaamheid

Een *ecologische*: terugdringen van de uitstoot van vervuilende stoffen, klimaatbeleid, zuivering en vernieuwing, gebruik van afval, energie, water.

Voor al deze opgaven is kennis, onderwijs, onderzoek nodig.

Kennis en kennisontwikkeling in veranderende wereld

Er is veel kennis, heel veel kennis beschikbaar. Elke dag komen er nieuwe rapporten, verslagen, artikelen naar buiten en alleen al het bijhouden van deze permanente informatiestroom is onbegonnen werk. Meer en meer is weten waar iets te halen valt, belangrijker dan het weten zelf. Wat kan een hogeschool, tempel van onderwijs en praktijkgericht onderzoek, in deze betekenen en toevoegen?

Daarvoor is het nodig om in het kort een paar problemen te noemen bij de huidige kennisinfrastructuur.

Gefragmenteerd en verkokerd: met de toename van kennis is er een vergaande arbeidsdeling en specialisatie ontstaan. Omdat elke discipline en elk deelterrein zich wil bewijzen in de onderlinge competitie om aandacht en geld, wordt er niet in samenhang en verbanden geïnvesteerd, maar in profilering van de "eigen kennis". Meer generalistische kennis over samenhang en verbanden is door de explosie aan specialistische kennis moeilijker te realiseren. Deze kennis heeft ook last van een gebrek aan eigen steunpilaren: het is verweesd en "van niemand".

Losgezongen van de werkelijkheid: de specialisatie en de enorme hoeveelheid bestaand onderzoek bevorderen de situatie dat er een "recycling" optreedt; materiaal wordt opnieuw bewerkt, nieuwe statistische methoden worden op het materiaal toegepast en hiermee kan weer een nieuw product worden vervaardigd. Nieuw primair onderzoeksmateriaal is arbeidsintensief en duur en zo kunnen de concrete wereld en de onderzoekswereld uit elkaar drijven.

Niet open, maar onvindbaar: veel onderzoeksmateriaal verblijft in een "grijs gebied" en het is daarmee niet gemakkelijk vindbaar. Het is ook lang niet altijd duidelijk wat de status is van diverse rapporten en rapportages in dit circuit: onderzoek, advies, verslag, pleitnota, voorstel. Potentiële gebruikers kunnen niet altijd de betekenis en de waarde ervan duiden. Bij tijdsdruk kan de verleiding om grijs materiaal hoog in te schatten, niet altijd weerstaan worden.

Gestuurd door belangen van financiers: kennis is macht en financiering van onderzoek maakt deel uit van strategieën van partijen in een machtsarena. Onderzoek kan worden aanbesteed om geheel andere redenen dan een fundamentele honger naar de waarheid. Onderzoek kan een alibi-karakter hebben of legitimiteit verschaffen aan bepaald beleid ("we doen er iets aan"). Het kan ook dienen om een tijdje van een netelige kwestie af te zijn ("in de koelkast") en het kan benut worden om het gelijk van de opdrachtgever aan te tonen door een behulpzame derde¹¹.

Uiteraard zijn er voor hem of haar die zoekt, genoeg voorbeelden voorhanden van het tegendeel. Ik noem deze vier thema's hier vooral omdat deze kunnen fungeren als contrapunten: hogeschoolonderzoek zou idealiter niet in een van deze vier putten moeten vallen.

Daarnaast is er – niet in het minst door de factoren genoemd in het begin van dit essay – een grote opgave in het inlossen van de verwachtingen van de samenleving. Er wordt publiek en privaat geld beschikbaar gesteld aan de hogeschool voor onderwijs en onderzoek en wat krijgt "de belastingbetaler" hiervoor terug?¹²

Deze vraag is extra prangend na diverse fraudegevallen in de wetenschap (Stapel e.a.) en een opkomend debat in de universitaire wereld over de productiedruk, de perverse effecten in het afrekenen van onderzoekers op aantallen publicaties in internationale tijdschriften met een hoge ranking. Dit mechanisme is een katalysator van de vier eerder genoemde problemen. Het stimuleert ook "sloppy science" (rommelen met onderzoeksopzet en data).¹³

Daarbij komt de handicap dat in de samenleving (politiek, media, publieke opinie) vaak nog een beeld leeft van een “zuivere en zekerheid leverende wetenschap”. Maar eerder in dit essay hebben we al vastgesteld dat er zoveel variabelen en zo veel onzekerheden zijn dat het beeld van zuivere en zekere wetenschap een mythe is. De verwachtingen zijn in een onzekere wereld echter hoog: een rapport met veel onzekerheden wordt gezien als een zwak rapport. Het financieringssysteem legt een druk op bruikbaarheid van het onderzoek, op beheersing van de kosten en de benodigde tijd. Het is het beeld van onderzoek als product dat ingekocht en gekneed kan worden.

De vraag is nu of onderzoekers – waar dan ook werkzaam – wel voldoende geëquipeerd zijn om in hun werk, naar inhoud en proces, professioneel met deze nieuwe uitdagingen om te gaan. Veel onderzoekers – wie zal het ze kwalijk nemen – leven in de wereld van beleidsrationaliteit. Onderzoek biedt rationaliteit en zekerheid aan de bestuurders om beleid te maken, de effecten van dat beleid kunnen later door onderzoekers worden gemeten en deze effecten kunnen weer input zijn voor nieuw beleid. Maar dit cyclisch model is een papieren werkelijkheid en het past niet in de nieuwe wereld zoals deze eerder is geschetst.

In elk geval kan een gedragscode voor onderzoekers dienstig zijn. De VSNU-code is onverkort voor het hbo-onderzoek toepasbaar¹⁴: (1) zorgvuldigheid (2) betrouwbaarheid (3) controleerbaarheid (4) onpartijdigheid (5) onafhankelijkheid.

De hogeschool tussen stad en student

De nieuwe opgaven voor de stad en de maatschappelijke ontwikkelingen vergen een andere en nieuwe manier van omgaan met kennis en kennisontwikkeling. Er is minder behoefte aan sectorale en gesloten kennis, er is meer behoefte aan integrale en open kennis. Kennis moet meer en meer geplaatst worden in de context van tijd en plaats. Vaak wordt verondersteld dat men “iets weet” na bestudering van statistieken en beleidsconcepten, terwijl ter plekke blijkt dat de werkelijkheid veelvormiger en veel complexer is. Zo wordt bijvoorbeeld met statistische indicatoren een bepaalde wijk tot probleemgebied bestempeld, terwijl inspectie ter plekke en contact met bewoners en professionals laat zien dat de problemen veel preciezer te benoemen zijn. Hiermee zijn er ook aanknopingspunten voor verbetering: deze liggen in de aansluiting bij bestaande acties en initiatieven. Maar vaak lijden beleidsconcepten over stadspro-

blemen aan grofmazigheid en generalisaties. Soms lijkt er zelfs een desinteresse voor precisie te bestaan en juist een voorkeur voor afstandelijke observaties¹⁵.

Hier kan de hogeschool positie kiezen. Er is zowel veel kennis als weinig kennis. Er is een overdaad aan statistische informatie, maar lang niet al deze data zijn voorzien van inhoudelijke betekenis en waardering. Er is een vracht aan wetenschappelijke literatuur, maar deze staat regelmatig veraf van de dagelijkse werkelijkheid en de zoektocht naar handelingsperspectieven. Tegelijk weten we weinig over het dagelijks leven en de gedragingen, de keuzes en praktijken van partijen in de wijk en de stad. In de stad leven duizenden illegalen, er zijn groepen die buiten school, werk en uitkering vallen (“de nuggers”¹⁶): over hen weten we heel weinig. Er zijn rapporten over ouderen, maar we weten niet of de mantelzorg die zij nu geven en ontvangen, bestand is tegen de nieuwe druk en de verwachtingen op dit vlak. Er is zoveel meer dat we niet weten.

Door de hogeschool kan de positie in het onderzoekslandschap meer ontwikkeld en uitgedragen worden. Ten opzichte van de universiteiten is de hogeschool praktijk georiënteerd en zal onderzoek altijd gericht zijn op het ophalen en analyseren van praktijk-kennis, dus ook kennis in en van de beroepspraktijk. Veel bedrijven en maatschappelijke instellingen hebben hieraan grote behoefte. Voor het onderwijs is het van betekenis dat studenten in hun opleiding onderzoekservaring opdoen en ook langs deze weg vragen en het leven van de praktijk concreet meemaken. Ten opzichte van (commerciële) onderzoeksbureaus heeft hogeschoolonderzoek een relatief voordeel dat de binding aan de publiek gefinancierde kennisinfrastructuur noopt tot onafhankelijkheid in denken en doen en ook tot inbreng van de resultaten in de kennisaccumulatie. Onderzoeksbureaus hebben die drive in veel mindere mate en onder deze categorie zijn vele voorbeelden van gestuurd en niet-onafhankelijk onderzoek beschikbaar. Ook zijn de resultaten uit deze onderzoeksbranche veel minder open beschikbaar voor reflectie en verdieping.

Daarmee zijn de waarden genoemd: onafhankelijk, praktijkgericht, inbedding van de resultaten in de bestaande kennisinfrastructuur en op deze wijze inhoudelijke sponsor van de wetenschappelijke, maatschappelijke en beleidsmatige wereld. Er is dus een verhaal te vertellen aan de universiteiten, aan het maatschappelijk middenveld en bedrijven en aan bestuurders en ambtenaren die het beleid inhoud en vorm geven.

De student van nu, de professional van de toekomst werkt in de wereld van globalisering en superdiversiteit, flexibilisering en meritocratie. Om daarin te kunnen werken zijn kritische, onderzoekende competenties nodig. Zonder nieuwsgierigheid gaat het niet, want vaste zekerheden passen niet in deze wereld. Omdat er meer gevraagd zal worden van verbindingskracht en integraal kijken, wordt van studenten en de nieuwe professionals ook meer wendbaarheid verwacht en de potentie om het vak regelmatig opnieuw uit te vinden. De huidige student van de hogeschool gaat zo om en nabij 2063 met pensioen.

Studenten inzetten als junior onderzoekers in de wijk, in een bepaalde organisatie of vereniging zou méér moeten zijn dan een kunstje aanleren dat (als een van de vele) in het curriculum moet worden afgevinkt. Het zal idealiter ook een kweekbodem moeten zijn voor het aanleren van een kritische, nieuwsgierige en voor burgers respectvolle houding waarin studenten de vragen en de dilemma's van de dagelijkse praktijken leren en instrumentarium ontwikkelen om vragen mee op te lossen. Daarmee is hogeschoolonderzoek in de wijk en in een organisatie ook altijd voorzien van een handelingsperspectief: wat kan er veranderen en verbeteren? De nabijheid van de hogeschool bij de stad wordt dan ingevuld en concreet gemaakt. De stad en de wijk krijgen iets terug en worden niet beschouwd als jachtgebied van ECTS, maar als partner in kennisontwikkeling.

Studenten die jongeren in de Schilderswijk interviewen, studenten die vanuit Lokaal Laak in de Ketelstraat de wijk ingaan om te spreken met bewoners over vitaliteit en welbevinden: het zijn voorbeelden van de dagelijkse verbinding tussen onderwijs en onderzoek. Dit wordt meer en meer uitgetoet. We zien dat de curricula daarop nog niet bepaald zijn toegesneden, dat studenten erg onzeker zijn over hun rol, dat docenten het gevoel hebben het wiel te moeten uitvinden en lectoren zoeken naar verdieping van de kennis die opgehaald wordt en naar een degelijker basis van de gekozen aanpak. Studenten moeten leren doorvragen in hun gesprekken met bewoners en niet een standaard vragenlijstje afwerken. Docenten moeten de studenten helpen in hun vakontwikkeling met inhoudelijke en procesmatige begeleiding. Lectoren moeten dit type van onderzoek verder professionaliseren zodat het mee kan in de kennisontwikkeling en de hogeschool op de kaart zet in onderzoeksland. Zo kan de hogeschool ook bijdragen aan innovatie in de onderzoekswereld met eigen, authentieke en praktijkgerichte rapportages die onafhankelijk tot stand zijn gebracht in partnerschap met de beroepspraktijk. ■

Eindnoten

- ¹ Baukje Prins (red.), *Superdivers! Alledaagse omgangsvormen in de grootstedelijke samenleving*. Den Haag, 2013.
Maurice Crul, J. Schneider en F. Lely, *Superdiversiteit, een nieuwe visie op integratie*, 2013.
- ² VROM-raad, *Wonen in ruimte en tijd*, Den Haag 2009
- ³ M. Hajer, *De energieke samenleving*. Planbureau voor de leefomgeving, 2011.
- ⁴ Boutellier, H. (2011). *De improvisatiemaatschappij. Over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Boom Lemma Uitgevers, Den Haag.
- ⁵ Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Nieuwe ronde, nieuwe kansen. Sociale daling en stijging in perspectief*. Den Haag. 2011.
- ⁶ P. Verhaeghe, *Identiteit*. 2012
- ⁷ VROM-raad, *Stad en stijging. Sociale stijging als leidraad van stedelijke vernieuwing*. Den Haag 2006
- ⁸ Z. Bauman, *Vloeibare tijden. Leven in een eeuw van onzekerheid*, 2011.
- ⁹ In zwang komt de term “doe-democratie”. T. van de Wijdeven, *doe-democratie*, 2012. Zie ook Nota Minister van Binnenlandse zaken, *Doe-democratie*, 2013. De VNG publiceerde Jaarbericht 2013, “ van eerste overheid naar eerst de burger”.
- ¹⁰ Raad voor de leefomgeving en infrastructuur, *essays voor adviesproject over de toekomst van de stad*.
- ¹¹ Köbben, A. en H. Tromp. *De onwelkome boodschap, of hoe de vrijheid van wetenschap bedreigd wordt*. Amsterdam, 1999.
- ¹² XI KNAW, *Vertrouwen in wetenschap*. Den Haag, 2013.
- ¹³ *Science in transition, position paper*, 2013.
- ¹⁴ VSNU, *De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening. Principes van goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek*. 2005/2012.
- ¹⁵ Een voorbeeld is de Leefbaarometer van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Met een rij aan statistische indicatoren wordt de leefbaarheid van wijken in een aantal kleuren uitgedrukt. Ook de variabele “bevolkingssamenstelling” loopt mee en alleen om deze definitie zullen wijken met een hoog aandeel “allochtonen” als minder leefbaar worden gezien.
- ¹⁶ W. Vreeburg, *lectoraat grootstedelijke ontwikkeling, Meedoen in Den Haag, werkt het? Haagse Hogeschool*, 2010.